

Laurynas Kurila,
Augustina Kurilienė

Naujai atrasti pilkapynai Kaišiadorių rajone

Lankant archeologinius paminklus Kaišiadorių rajone, aptiktas vienas jau anksčiau žinotas, tačiau ir vėl pamirštas pilkapynas bei žvalgytos dviejų sunaikintų pilkapynų vietos.

Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynas V (pilkapynui suteiktas preliminarus pavadinimas) yra Rumšiškių seniūnijoje, 1,46 km į ŠV nuo Rumšiškių–Jiezno kelio tilto per Uolės upelį, 900 m į V nuo šio kelio, 90 m į ŠR nuo Kauno marių ŠR kranto, Kaišiadorių miškų urėdijos Rumšiškių girininkijos Rumšiškių miške.

Apie 320 m į PR nuo šios grupės yra Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynas I, 500 m į PR – Dovainonių (Kapitoniškių) II pilkapynas, 620 m į PR – Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynas III, 860 m į PR – Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynas IV, 550 m į ŠV – Dovainonių (Kapitoniškių) piliakalnis, apie 1 km į ŠR buvo Dovainonių II kaimo pilkapynas, apie 1 km į ŠV yra Kapitoniškių pilkapių vieta, apie 1,5 km į ŠV buvo Kapitoniškių pilkapynas.

Aprašomąją Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapių V grupę 1971 m. žvalgė A. Tautavičius (žr. *LIIR*, f. 1, b. 313, p. 29). Ataskaitoje jis nurodė, kad į PV nuo vyskupo vilos yra 1 sveikas ir 5 apardyti pilkapiai. Tačiau į šią informaciją nebuvo atkreiptas dėmesys: vėlesnėje literatūroje pilkapiai neminimi, į paminklų sąrašus jie nebuvo įtraukti.

Apsilankius Dovainonyse, pirmiausia lokalizuota A. Tautavičiaus minėta vyskupo vila. Iš vietos gyventojų sužinota, kad Dovainonių

kaimo ŠV dalyje (dabartinis adresas – Vytauto g. 38) yra buvusi Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos apaštališkojo administratoriaus vyskupo J. Matulaičio-Labuko sodyba. 140 m į V nuo jos, tarp miško keliuko (vedančio link Dovainonių (Kapitoniškių) piliakalnio) ir aukšto Kauno marių kranto skardžio rasti 1971 m. minėti pilkapiai, išsidėstę PV–ŠR kryptimi. Pilkapyno teritorija apaugusi mišriu mišku. Teritorijoje prikasinėta duobių, žemės paviršius nelygus.

Pilkapyne yra vienas sveikas ir du (?) stipriai apardyti apskriti sampilai.

Pilkapis 1 yra 1 m į P nuo minėto miško keliuko. Sampilas yra 7,5 m skersmens ir apie 50 cm aukščio (1 pav.). 11 m į PV nuo jo yra *pilkapis 2*. Spėjamo pilkapio liekanos – vos žymios. Sampilo šlaitai nevienodi: ŠR pusė – vos žymi, nuožulni, PV pusė – iki 30 cm aukščio. Pilkapio skersmuo – 5 m. Jo centre iškasta apie 2,5 m skersmens ir iki 40 cm gylio duobė. Dar viena maždaug 2 m skersmens ir apie 30 cm gylio duobė iškasta į ŠR nuo pilkapio. 13 m į V nuo pilkapio 2 yra *pilkapis 3*. Spėjamas

1 pav. Geriausiai išlikęs Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapyno V pilkapis. L. Kurilos nuotr.

Fig. 1. The best surviving barrow of the Dovainonyš (Kapitoniškės) V barrow cemetery.

sampilas yra 6,5 m skersmens ir 20–30 cm aukščio. Beveik visoje centrinėje jo dalyje iškasta apie 4 m skersmens ir 20 cm gylio duobė. Tarp pilkapių 2 ir 3 galbūt yra dar vieno pilkapio žymės.

Akmenų vainikų, duobių ar griovių aplink sampilus nepastebėta. Pagal išvaizdą pilkapius galima datuoti tik labai apytiksliai – I tūkst. viduriu – II tūkst. pradžia.

Dovainonių II kaimo pilkapynas. Dabartinį Dovainonių kaimą anksčiau sudarė Dovainonių I–III kaimai. Aprašomas pilkapynas buvo Dovainonių II kaimo teritorijoje. Literatūroje jis vadintas Dovainonių pilkapyno II vardu. Bendru Dovainonių pilkapynu I anksčiau vadinti anuomet žinoti Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynai I–III. Pilkapynai buvo apie 1–1,1 km į ŠR nuo Kauno marių, į ŠR nuo Kruonio–Rumšiškių kelio, Dovainonių kaimo Š dalyje. Apie 1,1 km į P nuo pilkapyno vietos yra Dovainonių (Kapitoniškių)

*2 pav. Dovainonių II kaimo pilkapyno vieta.
L. Kurilos nuotr.*

Fig. 2. The Dovainonys II village barrow cemetery site.

pilkapynas I, apie 1,15 km į P – Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynas II, apie 1,25 km į P – Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynas III, apie 1,5 į P – Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynas IV, apie 1 km į PV – naujai aptiktas Dovainonių (Kapitoniškių) pilkapynas V.

Nurodoma, kad iki 1926 m. šiame pilkapynе buvo 35 pilkapiai (žr. Mekas K., Priešistorinių kultūros paminklų dabartinė būklė, *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1932, spalio 11 d., nr. 231, p. 5.), tačiau tais metais iškirtus mišką, pilkapyno teritorija imta arti (žr. Senas Rumšiškietis, Surasta tikroji Marienverderio sala? Prof. Volterio ekspedicija Dovainonyse, *Lietuvos žinios*, Kaunas, 1932, rugpjūčio 30 d., nr. 197, p. 3). P. Tarasenka 1928 m. mini ties Dovainonių II kaimu buvus jau vos kelis pilkapius (žr. Tarasenka P., *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928, p. 122). 1932 m. pilkapynе perkastas vienas pilkapis, ištirti 7 plokštiniai (?) degintiniai kapai bei surinkta įvairių atsitiktinių radinių (žr. Puzinas J., Vytauto Didžiojo Kultūros Muziejus. Dovainonių kapinyno tyrinėjimų užrašai ir piešiniai

1932 m., 1932, *VDKM Archeologijos skyrius*, nr. 437; Volteris E., Pranešimai apie archeologines vietas ir radinius, 1932, *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius*, f. 17–301, p. 12). 1953 m. ištirti išlikę 4 apardyti pilkapiai. Dviuose iš jų aptikti pjautuvai (vadovas A. Tautavičius) (žr. *LIIR*, f. 1, b. 25). Ištirti pilkapiai ir kapai datuoti IX–XI a. Pilkapynas laikytas sunaikintu, daugiau nežvalgytas ir į paminklų sąrašus neįtrauktas.

Sprendžiant pagal A. Tautavičiaus nurodytus orientyrus, pilkapiai buvo išsidėstę apie 330 m ilgio juosta, nusidriekusi V–R kryptimi. Dabar menamos pilkapyno teritorijos V dalyje plyti dirvonuojantis laukas, vidurinę ir ŠR jos dalį kerta asfaltuotas kelias, Š dalyje tebėra pelkėto miško pakraštys, o PR dalis apstatyta ŽŪB „Nematekas“ gamybiniais pastatais (2 pav.).

Nors dabar jokių pilkapių liekanų šioje teritorijoje jau nematyti, aerofotografijoje buvusio pilkapyno V dalyje pastebėti kelių spėjamų pilkapių vietų kontūrai (3 pav.). Vizualus žvalgymas šiose vietose buvo be rezultatų. Tačiau negalima atmesti galimybės, kad buvusio pilkapyno teritorijoje dar gali būti išlikusių pilkapių liekanų. Ankstesnių tyrinėjimų rezultatai leidžia manyti, kad čia dar gali būti ir plokštinių (?) kapų. Teritorijoje tikslinga atlikti išsamesnius tyrinėjimus.

Visginų pilkapynas buvo Kruonio seniūnijoje, apie 1 km į PV nuo Anglininkų kaimo kapinių ir 800 m į PV nuo Liepekos upelio pralaidos Anglininkų–Dabintos kelyje, 1,4 km į PR nuo Zapaškos upelio įtakos į Kauno marias, marių R krante. 600 m į Š nuo pilkapyno vietos yra Visginų piliakalnis, 770 m į PR – Varkališkių piliakalnis II, 1,28 km į PR – Varkališkių piliakalnis I.

3 pav. Dovainonių II kaimo pilkapyno vietos V dalyje matomi pilkapių kontūrai (?). L. Kurilos nuotr.

Fig. 3. The barrow contours (?) visible in the W part of the Dovainonys II village barrow cemetery.

Pilkapynas buvo Kauno marių kyšulyje, neaukštoje kalvelėje, senojo kelio vietoje. Iš PR ir ŠV pusių kalvelę riboja griovos. Kalvelės PV dalis leidžiasi į Kauno marias, pasibaigdama stačiu, vandens ardому šlaitu. Pilkapiai buvo suardyti ariant, tiesiant kelią, iškasinėti lobių ieškotojų. Užtvėnkus Nemuną, dalis pilkapyno buvo apsemta. 1977 m. žvalgyimų metu B. Dakanis nustatė, kad dar gali būti likęs nesunaikintas trikampio formos (8 m pločio PV pusėje ir 15 m ilgio PV–ŠR kryptimi) marių link žemėjantis pilkapyno plotas (žr. *KPC archyvas*, f. 27, a. 1, b. 94, p. 3–4). Tais pačiais metais atlikti išlikusios pilkapyno dalies archeologiniai tyrinėjimai. Ekspedicijos (vadovas A. Bliujus)

4 pav. Išlikusio pilkapiio dalis Visginų pilkapyne vietoje. L. Kurilos nuotr.

Fig. 4. Part of a surviving barrow at the Visginai barrow cemetery site.

metu ištirti 2 suardyti pilkapiai, kuriuose rasti griautiniai kapai su IV–V a. būdingomis įkapėmis (žr. *LIIR*, f. 1, b. 587). 1982 m. J. Balčiūnui ir B. Dakaniui vėl žvalgant vietovę, konstatuota, kad pilkapyne yra sunaikintas (žr. *KPC archyvas*, f. 27, a. 1, b. 94, p. 1). Pilkapyno teritorijoje nuo 1953 iki 1983 m. surinkta nemažai atsitiktinių radinių.

Žvalgant Kauno marių pakrantę ties buvusio pilkapyne teritorija, 2 m nuo marių kranto pastebėta išlikusi vieno spėjamo pilkapiro sampilo pusė (4 pav.). Išlikusi pilkapiro dalis yra apie 11 m ilgio ŠR–PV kryptimi ir 5 m pločio ŠV–PR kryptimi. Sampilo ŠV dalis nuardyta link Kauno marių vedančio keliuko. Pilkapiro aukštis nuo šio keliuko pusės – 1,4 m. Jo PR pusė apardyta griovos ir dabar eroduoja.

Akmenų vainikų ar kitokių akmenų konstrukcijų, duobių ar griovių aplink sampilą nepastebėta. Pilkapiro liekanas galima datuoti tik pagal anksčiau ištirtus pilkapius – I tūkst. II ketvirčiu ar viduriu.

Apie žvalgymų rezultatus informuotas KPD. Pilkapynus ar jų liekanas pasiūlyta įtraukti į NKVR.

Newly discovered barrow cemeteries in Kaišiadorys District

One previously known but later forgotten barrow cemetery was discovered in Kaišiadorys District and the sites of two destroyed barrow cemeteries were surveyed. These barrows, called by the name of Dovainonys (Kapitoniškės) barrow cemetery V, were already mentioned in a 1971 report. But this information was ignored. In surveying the locality, one undisturbed and two (?) badly disturbed round mounds were noted. The barrows are 5–7.5 m in diameter and 20–50 cm high (Fig. 1). Two barrows were badly disturbed, pits having been dug in the centre of the mounds.

The Dovainonys II village barrow cemetery was destroyed in the 1920s. Its remains were investigated in 1932 and 1953. During a field walk of the cemetery's territory no barrow remains were discovered (Fig. 2). But the contours of several suspected barrow sites are visible in an aerial photograph (Fig. 3). Earlier excavations allow one to think that flat (?) burials could also exist here. It would be expedient to conduct more thorough investigations in the territory.

The Visginai barrow cemetery became waterlogged after Kaunas reservoir was created. The remains of the cemetery were investigated in 1977. After excavating 2 disturbed barrows, it was stated that the barrow cemetery had been destroyed. But in surveying the former cemetery's territory it was noticed that one part, about 11 x 5 x 1.4 m, of a suspected barrow mound had survived (Fig. 4).

The barrows can be dated only very approximately: The Dovainonys (Kapitoniškės) barrow cemetery V to the mid-1st – early 2nd millennium, the Dovainonys II village barrow

cemetery site to the late 1st – early 2nd millennium, and the remains of the Visginai barrow cemetery to most likely the second quarter or mid-1st millennium.

The KPD was informed about the survey results. It is recommended that the barrow cemeteries or their remains be included in the NKVR.

Darius Stončius,
Mindaugas Mačiulis,
Gintautas Zabiela,
Zenonas Baubonis

Senosios gyvenvietės Lietuvos ežerų salose

Iki pastarojo laikotarpio Lietuvos archeologai manė, kad ežerų salos nebuvo tinkamos žmonėms gyventi, išskyrus pavienius piliakalnius (Jonėnai, Molėtų r., Asvejos ežero sala), pilis (Trakai, Trakų r., Galvės ežero sala), dvarvietes (Plateliai, Plungės r., Platelių ežero sala) ar kaimavietes (Kretuonys, Švenčionių r., Kretuono ežero sala). Tam tikra išimtimi laikytos akmenis amžiaus gyvenvietės, kurių salose galėjo būti gerokai daugiau, tačiau dėl pasikeitusios gamtinės aplinkos daugelis šių vietų šandien yra sausumoje ir kaip buvusios salos identifikuojamos tik tyrimų metu. Tačiau duomenys apie salose buvusias geležies amžiaus gyvenvietes pamažu kaupėsi jau nuo XX a. II pusės.

1958 m. tyrinėta Galalių (Utenos r.) Sala su I tūkst. kultūriniu sluoksniu, 1959 ir 1962 m. – Dubičių (Varėnos r.) Salaitė su I tūkst. ir XV–XVI a. kultūriniu sluoksniu (*Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, V., 1975, t. II, p. 190). Abiem atvejais Lukno ir Pelesos ežerai, kuriuo-

se buvo šios salos, buvo nusekę anksčiau, tad šios vietos tyrinėjimų metu nebebuvo salos. 1973 m. rasta Našlonišio gyvenvietė Vaikeso ežero saloje (Utenos r.) klaidingai interpretuota kaip piliakalnis (*ATL 1972 ir 1973 metais*, V., 1974, p. 13–14). 1992 m. I tūkst. gyvenvietė tyrinėta Lūksto ežero Plukių saloje (Varniai, Telšių r.) (*ATL 1992 ir 1993 metais*, V., 1994, p. 96–97), 1996–2000 m. – II–VI a. gyvenvietė Sartų ežero Dumblynės saloje (Dumblynė, Rokiškio r.) (*ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 194–195; *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 29–30; *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 10), kita gyvenvietė 1996 m. surasta to paties ežero bevardėje saloje (Velikuškės, Rokiškio r.) (Zabiela G., Obelių–Kriaunų apylinkių senovė, *Obeliai. Kriaunos.*, V., 1998, p. 39–40). Taigi baigiantis XXI a. 1 deš., Lietuvos archeologai žinojo mažiausiai kelias geležies amžiaus gyvenvietes ežerų salose.

2009 m. buvo savotiški lūžio, pažįstant gyvenviečių salas, metai. Tuomet jų aptikta net 17 (1 pav.). Toliau pateikiami pagrindiniai šių žvalgymų duomenys. Fizinės salų charakteristikos (ilgis, plotis dydis, perimetras, atstumas iki kranto, orientacija) nurodomos 2 lentelėje, salų augalijos charakteristikos – 1 lentelėje. Kadangi dalį salų sunku priskirti konkrečiam kaimui (anksčiau jos buvo bendro naudojimo arba valstybinės žemės), gyvenviečių pavadinimai pateikiami pagal ežerų pavadinimus, pačias gyvenvietes viename ežere numeruojant jų suradimo eilės tvarka, o salai artimiausią kaimą įvardijant kaip papildomą adresą. Taip siūlomi vadinti visi salose esantys archeologijos objektai. Atskira problema yra salų vardai, kuriuos ateityje būtina tikslinti, nes dabar neretai salos yra arba bevardės, arba jų pavadinimai įvairuoja ar painiojami tarpusavyje (esant kelioms saloms).